

KRČKA I CRESKA GALIJA U LEPANTSKOJ BITKI 1571.: USPOREDBA POZNATIH PODATAKA

Slaven BERTOŠA

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Filozofski fakultet, Odsjek za povijest,

Ul. Ivana Matetića Ronjgova 1, 52100 Pula, Hrvatska

e-mail: slaven.bertosa@unipu.hr

KRŠKA IN CREŠKA GALEJA V BITKI PRI LEPANTU (1571): PRIMERJAVA ZNANIH PODATKOV

IZVLEČEK

Prispevek obravnava sodelovanje krške galeje v eni največjih pomorskih bitk v svetovni zgodovini, v bitki pri Lepantu, ki se je odvila 7. oktobra 1571 v sklopu beneško-osmanske Ciprske vojne (1570–1573), v kateri so Benetke izgubile ta pomemben levantski otok. V omenjeni bitki so namreč na strani Beneške republike sodelovale tudi galeje z vzhodne obale Jadrana, ena od njih je bila tudi krška. Ker je leta 2003 že izšla knjiga o creški galeji v službi Benetk, v kateri je posebno in obsežno poglavje posvečeno prav njenemu sodelovanju v omenjeni bitki, avtor v tem prispevku primerja dostopne in znane podatke o obeh galejah, creški in krški, ter ugotavlja, da o slednji zaradi pomanjkanja konkretnih zgodovinskih virov vemo precej manj. Ker pa sta se galeji v bitki bojevali na istem krilu, je mogoče za to, kar je znanega o creški galeji, sklepati, da velja tudi za krško, s čimer o slednji pridobimo precej več verjetnih podatkov. Članek tako postreže s številnimi novimi, doslej neznanimi podrobnostmi in predstavlja pomemben prispevek k boljšemu razumevanju vloge in pomena krške galeje v bitki pri Lepantu.

Ključne besede: bitka pri Lepantu, krška galeja, creška galeja, 16. stoletje

THE CRES AND KRK GALLEYS IN THE BATTLE OF LEPANTO (1571): COMPARISON OF KNOWN DATA

ABSTRACT

This article deals with the participation of a Krk galley in one of the largest maritime battles of world history, the Battle of Lepanto, which took place on 7 October 1571 as part of the Venetian-Ottoman War of Cyprus (1570–1573), in which Venice lost this important Levantine island. Ships fighting on the side of the Venetian Republic included galleys from the eastern coast of the Adriatic, one of them being a galley from the Isle

of Krk. Based on a book which was published in 2003 on a galley from the Isle of Cres in the service of Venice, in which a separate and extensive chapter was dedicated to its involvement in this very battle, the author compares the available and known data about the two galleys, from the isles of Cres and Krk, finding that much less is known about the latter for lack of concrete historical sources. However, since both galleys fought in this battle on the same flank, what is true for the Cres galley can safely be assumed to be true for the Krk galley as well, which provides us with much more probable data about it. The article thus supplies a series of new, previously unknown details, thus representing an important contribution to the knowledge of the role and importance of the Krk galley in the Battle of Lepanto.

Keywords: Battle of Lepanto, Krk galley, Cres galley, 16th century

UVODNI DIO: UKRATKO O LEPANTSKOJ BITKI

U analizi mletačko-osmanskih ratnih sukoba, koji su se dogodili u različitim fazama osmanskog pokušaja napredovanja prema Europi na kopnu i moru, Lepantska bitka zasigurno ima posebno mjesto.¹ Prema broju lađa i ljudi koji su u njoj sudjelovali može se smatrati najvećom pomorskom bitkom galija u čitavoj svjetskoj povijesti. Dogodila se 7. listopada 1571. na sjevernoj strani Korinskog zaljeva, preciznije na moru ispred današnjega grada Naupaktosa u Grčkoj.²

Osmanski sultan Selim II. bio je, naime, pokrenuo protiv Mletačke Republike veliki rat, želeći joj oduzeti strateški iznimno važan otok Cipar na istočnom dijelu Sredozemlja. Koalicija europskih zemalja, katoličkih sila tadašnje Europe, u kojoj su se osim Mletačke Republike nalazili još i Sveta Stolica, Đenoveška Republika, Savojsko Vojvodstvo, Vojvodstvo Urbino, Toskansko Veliko Vojvodstvo, Malta i Španjolska, nije to htjela dopustiti. Mletačka Republika bila je zapravo najviše oštećena napredovanjem Osmanlija te je Ligi dala preko 50% brodova (Ercole, 2006, 89).

Iako je za Mletačku Republiku spomenuti ratni sukob završio nepovoljno, jer otok Cipar je izgubila, njegove je negativne posljedice znatno ublažila upravo velika pobjeda kršćanskih snaga kod Lepanta (Bertoša, 2021, 6).

U Lepantskoj su bitki na strani katoličke koalicije, odnosno Mletačke Republike kao njezine istaknute članice, sudjelovale i galije s istočnojadranske obale. Bile su to koparska, istarska, creska, krčka, rapska, šibenska, trogirski, hvarska i kotorska (Senato Mare, 1894, 368; Senato Mare, 1896, 38; Novak, 1964, 57; Šišević, 1974, 39–49; Peričić, 1974, 51–104; Darovec, 2002, 49–50; Bertoša, 2021, 120–125).

Niz povjesničara iz raznih država Europe i svijeta dugo je vremena obilazio mnogobrojne ustanove u kojima je pohranjena arhivska i bibliotečna građa o Ciparskom ratu i Lepantskoj bitki. Među najistaknutije spadaju, primjerice: Knjižnica Gradskog muzeja (*Biblioteca del Museo Civico*) u gradu Bassano del Grappa (u Italiji), u Padovi Sveučilišna knjižnica (*Biblioteca Universitaria*) i Knjižnica Gradskog muzeja (*Biblioteca del Museo Civico*), zatim u Rimu Vatikanski apostolski arhiv (*Archivio Apostolico Vaticano*) (odnosno nekadašnji *Archivio Segreto Vaticano*) i Kazanatska knjižnica (*Biblioteca Casanatense*), te u Španjolskoj Nacionalna knjižnica Španjolske (*Biblioteca Nacional de España*) u Madridu i Generalni arhiv u Simancasu (*Archivio General de Simancas*) (Bertoša, 2021, 11).

1 Između ostaloga, istaknuto je to i u svim važnijim enciklopedijama, primjerice, Distefano, 2011, 108–110. Također i: Šišević, 1974, 39–49; Ercole, 2010, 66–80; itd.

2 Grč. Ναύπακτος, lat. Naupactus. U XV. stoljeću bio je pod mletačkom vlašću te dobio ime Lepanto (hrv. Lepant). Pod Osmanlije došao je 1499. i u XVI. stoljeću postao je njihova važna pomorska luka. Osim kratko vrijeme, od 1687. do 1699., kada su ga ponovno držali Mlečani, pod osmanskom je vlašću ostao sve do proglašenja grčke neovisnosti (1829.). Nalazi se 18 km sjeveroistočno od Patrasa (Bertoša, 2021, 6).

Autor ovog priloga zadnjih je godina istraživao po ustanovama u Italiji, obišavši, primjerice, Državni arhiv u Veneciji (*Archivio di Stato di Venezia*), Povijesni pomorski muzej vojne mornarice (*Museo Storico Navale della Marina Militare*), Gradski muzej Correr (*Museo Civico Correr*), Nacionalnu knjižnicu Marcianu (*Biblioteca Nazionale Marciana*), Dalmatinsku bratovštinu sv. Jurja i Tripuna (*Scuola Dalmata dei SS. Giorgio e Trifone*), Institut za vojna pomorska istraživanja (*Istituto di Studi Militari Marittimi*), svi u Veneciji, potom i *Palazzo del Bo* u Padovi. Vrijednu građu čuva i, također posjećen, Pomorski muzej u Kotoru (u Crnoj Gori) (Bertoša, 2021, 11–28).

U javnim i privatnim arhivima čuvaju se mnogobrojna izvješća vojnih zapovjednika flotâ koje su u Lepantskoj bitki sudjelovale, kao i spisi vojnika koji su se u njoj borili. Dio materijala povjesničari su istražili i posložili, a dio i objavili.³

Činjenica da je najbogatija historiografija o ovoj važnoj pomorskoj bitki ona na talijanskom jeziku tumači se poznatim podatkom da su u Lepantskoj bitki ipak najviše sudjelovali vojnici s Apeninskog poluotoka, mada su se borili pod zastavama različitih država. Mnogo djela pripada razdoblju neposredno nakon bitke, puno ih je iz XIX. stoljeća, ali ima ih i iz kasnijeg perioda, sve do današnjeg vremena.⁴ Budući da je Mletačka Republika kao pomorska država bila doista vrlo slavna, i mnogobrojni strani stručnjaci pisali su o raznolikim mletačkim brodovima te ih s različitih aspekata detaljno proučavali.⁵

Imajući odjek diljem čitavoga tadašnjeg svijeta, a katoličke Europe posebice, logično je da je Lepantska bitka svoj odraz našla i na mnogobrojnim poljima ljudske djelatnosti, ne samo u opsežnoj historiografiji već i u književnosti, pjesništvu, umjetnosti, kiparstvu, slikarstvu, numizmatici (na medaljama), pa i općenito u kulturi, ponajviše talijanskoj, ali i hrvatskoj.⁶

Zahvaljujući stoljetnoj povezanosti Mletačke Republike s morem te svim djelatnostima i poslovima koji su se na njemu odvijali (trgovina, prijevoz robe i putnika i sl.), i danas u toponimiji nekadašnje mletačke prijestolnice i njezine okolice postoje mnogobrojni zemljopisni nazivi koji se odnose na istočnojadransku obalu, odnosno Istru, Kvarner, Dalmaciju i Boku kotorsku) te istočno Sredozemlje (Bertoša, 2021, 54–56).

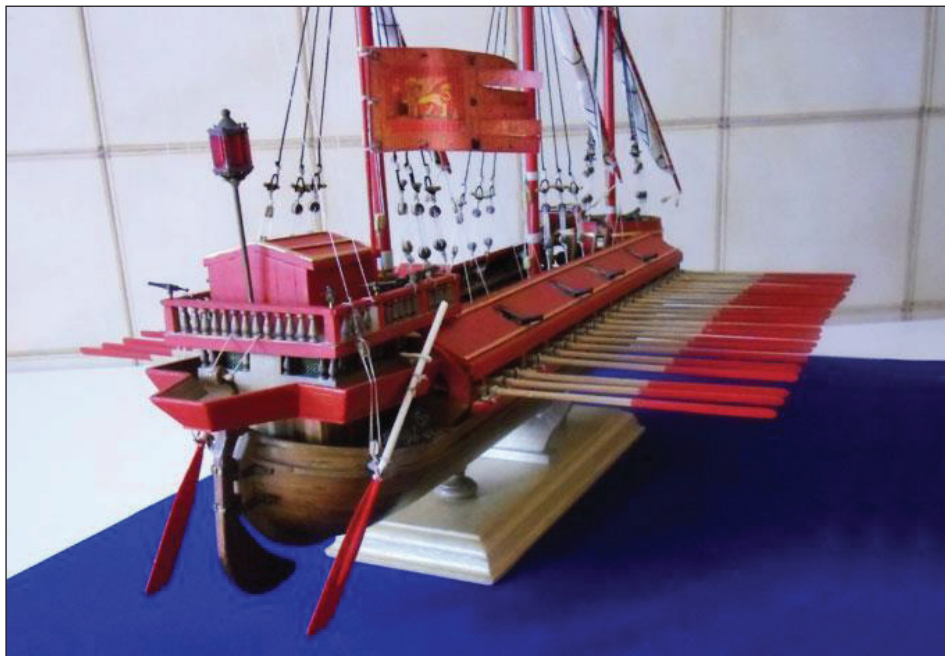
Na ovome je mjestu važno istaknuti da je još 2008. Centar za kulturu Grada Krka, prepoznavajući iznimno pomorsko nasljeđe i bogatu krčku kulturno-povijesnu tradiciju, pokrenuo projekt „Štorija o galiji *Cristo Ressussitato*“, kojim se svake godine

3 Primjerice: ASVe, *Capi da guerra*, 1; *La Scrittura*, navedeno prema: Galuppini, 1971, 2–16; ASVe, *Capi da guerra*, D'Austria, 1; ASVe, *Collegio*, 64, 126 sq. (budući da mi je ovaj dokument bio nedostupan zbog lošeg stanja u kojem se trenutno nalazi, navedeno prema: Galuppini, 1971, 2–16) itd.

4 Navodim samo neke: Contarini, 1572; Paruta, 1827; Diedo, 1863; Quarti, 1935; Iachino, 1971; Canosa, 2000; Cacciavillani, 2012.

5 Između ostalih: Hartlaub, 1940; Cambon, 1952; Martinez & Hidalgo, 1971; Konstam & Bryan, 2003.

6 Novak & Maštrović, 1974; Čoralić & Prijatelj Pavičić, 2017, 361–380; Bertoša, 2019, pogl. „Bijes neprijatelja vene/Jonski im vali krvlju se crvene...“ Bitka kod Lepanta – činjenice, odjeci, imaginariji i mitovi – ususret 450. obljetnici“, 206–210 (objavljeno i: Bertoša, 2014, 35–40). Opširnije: Bertoša, 2021, 49–53.

Slika 1: Galija mletačkog zapovjednika Francesca Duoda u bitki kod Lepanta (Vir: www.venetostoria.com).

svečano obilježava godišnjica Lepantske bitke. Sudionici i posjetitelji manifestacije na raspolaganju imaju prigodan program s predavanjima, predstavljanim knjiga, informativno-edukativnim pločama, izložbama, obilascima zavjetne crkvice obitelji Cicuta na Biski, kao i misom za poginule u krčkoj katedrali Uznesenja Blažene Djevice Marije. Štoviše, cijeneći i vrednujući bogato otočno kulturno-povijesno nasljeđe vezano za pomorstvo i brodogradnju tijekom minulih stoljeća, odlučilo se osnovati poseban centar gdje bi posjetitelji o spomenutim temama doznali osnovne podatke i time obogatili svoje spoznaje. Bio je to Interpretacijski centar pomorske baštine otoka Krka, otvoren 2018. u staroj jezgri grada Krka. Tako se Lepantska bitka našla u informativnoj, edukativnoj i turističkoj ponudi grada i otoka Krka (Bertoša, 2021, 59–64).

KRČKA GALIJA – ISTRAŽIVAČKA PITANJA I PROBLEMI

Da bi se spoznalo kako je krčka galija zapravo izgledala, autor ovog priloga poduzeo je opsežna arhivska, bibliotečna i terenska istraživanja. Zbog teme rada koja stoji u naslovu, ovdje se neće raspravljati o nizu važnih detalja o gradnji mletačkih galija, njihovu imenu, određivanju vojnog zapovjednika broda, novačenju članova posade, na-

Slika 2: Paolo Veronese i prikaz Lepantske bitke (druga polovica XVI. stoljeća) (Wikimedia Commons).

činu angažmana galije za mletačke vojne potrebe, niti o izvješćima mletačkih providura koji također donose važne podatke,⁷ već će se samo načelno ukazati na neizbježne istraživačke probleme do kojih se došlo zbog postojećih okolnosti.

I ranije su mnogi proučavatelji ove problematike isticali da se neki posebni podaci koji bi govorili o sudjelovanju krčke galije u Lepantskoj bitki nisu uspjeli sačuvati. No ipak je preko detalja iz mnogih dostupnih izvora moguće zaključiti da je udio Krčana, na njihovoj ili na drugim galijama, bio velik i značajan (Bertoša, 2021, 149).

7 O tome više vidjeti u: Bertoša, 2021, 69–119, 126–127, 135–152.

Pokušavajući nešto saznati o izgledu krčke galije, nailazi se na problem u činjenici da su cjeloviti crteži galija postojali tek od XVIII. stoljeća, dočim su se za ranija razdoblja sačuvali samo tekstualni opisi ili crteži pojedinih dijelova broda. Osim toga, valja znati da se Lepantska bitka odigrala u stoljeću obilježenom mnogobrojnim i značajnim promjenama, koje su se, dakako, odrazile i na gradnju brodova. Naime, pojedini detalji stalno su se mijenjali. Nije nevažna ni činjenica da rukopisa o mletačkim galijama iz tog vremena zapravo ima svega nekoliko, a oni iz ranijih razdoblja ne daju odgovor na pitanje kako je točno izgledala galija iz XVI. stoljeća (Bertoša, 2021, 160–161). Naposljetku, i poznati krčki povjesničar mons. Ivan Žic Rokov (Punat, 1906. – Krk, 1984.), generalni vikar Krčke biskupije, ističe činjenicu da se nije sačuvala nikakva slika krčke galije (Žic Rokov, 1970, 231).

Unatoč navedenim otežavajućim okolnostima, na temelju dostupnih podataka ipak se mogu rekonstruirati barem pojedini detalji. Primjerice, zna se da su galije u bitkama najčešće bile lagane (*galea sottile*) pa je vjerojatno takva bila i ona krčka. Model mletačke lagane galije troveslarke potječe iz 1881. i predstavlja rezultat istraživanja kontraadmirala Luigija Fincatija (Vicenza, 1818. – Venecija, 1893.) (Fincati, 1881) koji je, čitajući djelo mletačkog providura za naoružanje (*Provveditore all'Armar*) Cristofora (da) Canala (Venecija, 1510. – Krf, 1562.) *Della Milizia Marittima* (1550.),⁸ kao i djela drugih pisaca toga doba, dokazao da su mletačke galije imale trojicu veslača i tri vesla po klupi, pri čemu je svaki veslač imao svoje veslo. Nije sigurno jesu li takvo veslanje izumili Mlečani ili su ga preuzeli od Bizantinaca, ili je još i starije (Gardiner, 1995, 172–173; Bastijanić Cicuta, 2016, 95; Bertoša, 2021, 6).

Bitno je ovdje istaknuti da su dva tipična pogonska sustava predstavljale galije troveslarke (*a terzarolo*) i galije na skaloč (*a scaloccio*). Prvi je bio stariji i trajao je do polovice XVI. stoljeća. Drugi ga je zamijenio u trenutku kada su se galije počele opremiti ne više sa slobodnim ljudima koji nisu bili skloni tako napornom radu, nego kažnjenicima, ratnim zarobljenicima i robovima (Bertoša, 2021, 109).

Svakako valja uzeti u obzir i činjenicu da je proizvodnja galija u venecijanskom Arsenalu nedvojbeno slijedila tehnike gradnje koje su bile sofisticirane i standardizirane pa su svi brodovi dotične flote imali identična obilježja. Analizom rukopisa arsenalskih graditelja (*capi delle costruzioni navali* ili *proti*) koji su djelovali u venecijanskom ambijentu, lako se može zaključiti da su se koristili svim matematičkim i geometrijskim tehnikama koje su tada postojale (Giro, 2017, 8–9; Bertoša, 2021, 160). Među tim rukopisima posebno značajna su četiri: *Ragioni antique spettanti all'arte del mare et fabriche de vasselli* nepoznatog autora (početak XVI. stoljeća), rukopis Picheronija della Mirandole (oko 1550.), rukopis Pre' Todara de Nicolò *Istruizione sul modo di fabricare galere* (1550.) i rukopis Baldissere Drachija *Visioni* (1586.) (Bertoša, 2021, 160–193).

8 Djelo je prvi put objavljeno znatno kasnije: a cura di Mario Nani Mocenigo, Roma 1931.

Unatoč ponekad prisutnom mišljenju, u gradnji brodova ništa nije bilo prepušteno slučaju, niti se vršilo ugrubo, od oka (*a ocio*). Posao gradnje brodova bio je rezultat stoljetne plovidbe, različitih iskustava pretočenih u brodograditeljsku praksu, ali i brojčanih i trigonometrijskih pravila (*partixon, partison, partizioni*) prenesenih na temeljne obrasce koje je trebalo primijeniti na svaku vrstu plovila. Na taj se način dobivalo iste proizvode, s dimenzionalnog stajališta nevjerojatno precizne. Uostalom, u mletačkim se škverovima gondole i danas izrađuju upravo upotrebom takvih obrazaca (Giro, 2017, 8–9; Bertoša, 2021, 160).

ŠTO O KRČKOJ GALIJI DOZNAJEMO IZ USPOREDBE S CRESKOM?

S obzirom na činjenicu da se u klasičnoj europskoj historiografiji naglasak pretežito stavljao na velike gradove, pa su male sredine sa svojim proporcionalno golemim žrtvama dugo vremena ostajale zanemarene i u drugom planu, razumljivo je da su o mjestima, područjima, brodovima i posadama s istočnojadranske obale pisali pretežito naši istraživači i proučavatelji problematike.

Po analogiji stvari, krčka komuna, njezino žiteljstvo, politički, ideološki, kulturni i mentalni ustroj, bili su slični onima u mnogobrojnim mjestima i prostorima diljem Mletačke Republike. Stoga njihova komparativna analiza pridonosi povijesnim spoznajama o tome kako je taj veliki događaj odjeknuo i na sjeverno-jadranskom prostoru.

U tom je smislu vrijedno vidjeti do kojih je spoznaja o creskoj galiji (*galia chersana*) – koja se u rasporedu bojnih snaga u Lepanskoj bitki nalazila ondje gdje i krčka – došao vrli istraživač povijesti rodnoga grada i otoka te bivši gradonačelnik Chioggie, Luigi Tomaz (Cres, 1931. – Chioggia, 2016.).⁹

U njegovoj knjizi o creskoj galiji nalazi se posebno poglavlje posvećeno Lepantskoj bitki. U njemu se donose dragocjeni podaci iz zapisnika sjednica creskoga Gradskoga vijeća, što za Krk ne postoji jer se krčki općinski arhiv, kako je to davno ustvrdio i riječki pravni povjesničar Danilo Klen (Trst, 1910. – Rijeka, 1990.), smatra izgubljenim (Klen, 1986, 77), za razliku od, primjerice, creskog općinskog arhiva koji se čuva u Državnom arhivu u Rijeci (Klen, 1959, 243).

Tomaz ističe da su Mlečani galije naoružavali tijekom nekog ratnog sukoba, često i nakon više godina primirja. Uputili bi zahtjev otočnom knezu-kapetanu, do kojeg je odluka stizala za otprilike tjedan dana, što bi obično na poledini zapisao kancelar. Nakon primitka odluke, knez-kapetan pozvao bi općinske savjetnike koji bi se sastali u gradskoj palači i pročitao duždevu odluku. Nakon toga glasovalo se za kandidate za soprakomita galije te se među njima izabrao jedan (Tomaz, 2003, 129). Tijekom tog izbora iz sale su morali izaći svi ujaci, stričevi i ostali rođaci u različitom stupnju srodstva predloženih kandidata. Izabrani soprakomit potom bi s dijelom svoje posade veslača-volontera otišao preuzeti galiju u Arsenal u Veneciju te je doveo na otok, gdje bi se ona potpuno opremila i krenula za destinaciju koja je

9 O autoru knjige objavljen je kraći životopis u povodu njegove smrti. Vidjeti: Chioggia News 24.

bila određena prema generalnoj zapovijedi iz Venecije. Propisima je bilo određeno da se opremanje galije izvrši brzo, bez odgađanja (Tomaz, 2003, 130).

Na galiji se uvijek nalazio i komit, osoba neophodna za funkcioniranje čitave lađe, poput današnjeg noštruma. Komit je bio desna ruka soprakomita i njegov praktični savjetnik. Imao je vrlo značajnu ulogu jer se brinuo o plovidbi, ulasku i izlasku iz luka, održavanju galijskih vesala, jedara i konopaca te o čistoći na brodu. Najčešće nije pripadao sloju nobila (Tomaz, 2003, 137).

Ako se pogleda važnost položaja na kojem su se u lepantskom sukobu nalazile, na lijevom borbenom krilu flote, nema sumnje da su creska i krčka galija nedvojbeno spadale u red najboljih lađa u mletačkoj floti. Njihovi zapovjednici, Collane Drasa i Ludovico Cicuta, ni u kojem slučaju nisu bili početnici, nego iskusni zapovjednici koji su uživali veliko poštovanje, a iz sukoba s mnogo jačim neprijateljem izašli su kao pobjednici. Lijevim krilom mletačke flote, koje se nalazilo blizu obale (*sottocosta*), zapovijedao je Agostino Barbarigo koji je u bitki poginuo. Na tom se krilu nalazila i koparska galija, a rapska je bila na desnom krilu, prema morskoj pučini, zajedno s trogirskom i kotorskom. U središnjem dijelu flote nalazila se hvarska galija, a šibenska je bila otraga, u pričuvu. Mlečani su imali još jednu galiju, onu zadarsku, no ona nije sudjelovala u Lepantskoj bitki jer je tijekom srpanjskih prodora zarobljena, zajedno sa soprakomitom Pietrom Bartolazzijem, u vodama oko otoka Krfa (Tomaz, 2003, 147).

Sva devetorica zapovjednika istočnojadranskih lađa pripadala su poznatim i cijenjenim obiteljima istarskih i dalmatinskih komuna. Posebice se ističe važnost triju liburnijskih galija – creske (*la Chersana*), krčke (*la Vejesana*) i rapske (*l'Arbesana*) (Tomaz, 2003, 143).

Tomaz naglašava da su se vjerni Istrani i Dalmatinci u Lepantskoj bitki ponašali kao i uvijek: bili su *cristianissimi, venezianissimi e decisissimi*. Nakon završetka bitke, koparska je galija nastavila djelovati i sama je progonila neprijatelja u bijegu, zarobivši na povratku veliku osmansku galiju. No, upravo je nakon toga njezin zapovjednik, koparski nobil Domenico del Tacco, preminuo odmah poslije dolaska na Krf, ostavivši svojem zamjeniku, koji se zvao Giulio Cesare Muzio i bio sin poznatog književnika, zadaću nošenja osmanske zastave u domovinu, a također i pozlaćeni fenjer s krme koji se i danas, zajedno s mletačkom zastavom, čuva u Pokrajinskom muzeju u Kopru (Tomaz, 2003, 149).

Soprakomit Girolamo Bisanti, zapovjednik kotorske galije, u bitki je slavno poginuo, a Alvise Cippico, zapovjednik trogirске galije, zaslužio je doživotnu državnu rentu jer je u bitki ranjen devet puta, od čega sedam teško.

Creska se galija srčano borila i izvršila mnoge važne bojne operacije. S vojnog i strateškog aspekta bila je, veli Tomaz, među glavnim protagonistima mletačke pobjede (Tomaz, 2003, 149). Njezin je soprakomit opisan kao vješt, mudar i sposoban zapovjednik, a veliku je zahvalu dobila i galijska posada, savršeno izvježbana i kompaktno jedinstvena (Tomaz, 2003, 150). Budući da je u blizini creske bila i krčka galija, možemo pretpostaviti da je isto vrijedilo i za nju i njezina zapovjednika.

Sindici-providuri Ottaviano Valier i Andrea Giustinian, vrativši se iz osjetljive mi-

sije kontrole mletačkih posjeda na Jadranu i Levantu, u svojem su detaljnom izvješću duždu iz 1575. naveli da je creski soprakomit Collane Drasa u Lepantskoj bitki triput ranjen, da je čitavo vrijeme bio desna ruka zapovjednika Agostina Barbariga te da je tužio zbog kukavištva nekolicinu španjolskih kapetana koji su se nalazili na creskoj galiji prema zapovijedi španjolskog kralja kao člana vojske Svete lige (Tomaz, 2003, 152–153). Nakon što su trojica obješena o jarbol, došlo je do naglog pogoršanja ionako dosta problematičnih španjolsko-mletačkih odnosa. Pravi razlog vješanja zapravo nije bilo kukavištvo, nego oholo svađalačko ponašanje Španjolaca koji su pucali na mletačku pomorsku policiju priteklu smiriti neku svađu. Zbilo se to samo pet dana prije znamenite bitke i samo su čvrsti živci ostalih vrhovnih zapovjednika spriječili da svađa preraste u krvoproliće između kršćanskih posada. Glavnu ulogu u smirivanju situacije odigrao je Agostino Barbarigo, veliki kondotjer, ali i vješti diplomat.

Creska galija bila je lijepi brod, pravi ponos vojske Sv. Marka (*Armata di San Marco*), a Drase kao creski i osorski nobili nisu bili primitivni mornari, nego vrlo obrazovani i uglašeni plemići (Tomaz, 2003, 153–154).

mu plemići bili zavidni na junačkom uspjehu u Lepantskoj bitki, poglavito zbog izostalog sudjelovanja zadarske galije, pa su zamolbu pokušali odbiti, no Gradski savjet ipak mu je dodijelio prestižnu čast (*nobiltà jadertina*), iako pod uvjetom da se godinu dana nakon razoružanja trajno naseli u Zadru. No, on nije to učinio i status zadarskog plemića na koncu mu je 1581. ukinut (Tomaz, 2003, 151–152).

Marco Antonio Adrario, član rimske plemićke obitelji koja se u Cresu deklarirala pučanskom, na vrlo je dojmljiv način opjevao sudjelovanje galija u Lepantskoj bitki (Tomaz, 2003, 155–159).

Povratak iz Lepanta nije zabilježen u zapisnicima creskoga Gradskog vijeća: bitka se u njima ne spominje zato što nije bilo potrebno donijeti nikakav zaključak u vezi s obvezom troškova koji bi bili u nadležnosti zajednice. Možemo ipak pretpostaviti da je povratak creske galije bio dočekan sa žalošću zbog dvadesetosmorice poginulih i ranjenih. To se saznaje iz zapisnika sastanka gradskog Malog vijeća, održanog 13. veljače 1573. Naime, ondje stoji zapisano da se pod predsjedanjem kneza-kapetana Lorenza Arimanda raspravljalo o zamolbi soprakomita Collana Drase koji je sina Francesca, soprakomitova, tj. svojeg zamjenika, poslao dostaviti pismo, potpisano od strane generalnog kapetana mora Foscarinija, kojim se za galiju zatražilo 28 ljudi koji bi zamijenili poginule. Tada je od Lepantske bitke bilo prošlo 17 mjeseci i ljudi koji su nedostajali odnosili su se na spomenuti sukob. Imena dvadesetosmorice poginulih mornara nisu nam poznata jer knjiga galije troveslarke nije pronađena. Vjerojatno ih se nekoliko godina kasnije spominjalo tijekom slavljenja misa. U to se doba nisu izrađivale kamene ploče s imenima poginulih, a ako su slučajno i postojale, danas ih više nema (Tomaz, 2003, 161).

Creska je galija ime nosila po sv. Nikoli. Već 1446. postoji spomen crkvice koja ispod trijema iz kasnije epohe ima portal s gotskim šiljatim lukom. Smještena na istočnoj obali širokog kanala kojim se ulazi u unutarnji dio Creskog zaljeva, crkvice je pozdravljala pomorce koji su onuda prolazili pri ulasku i izlasku te imali svoju mornarsku bratovštinu, aktivnu barem do sredine XX. stoljeća. U njoj su se održavala razna

slavlja, posebice blagdan sv. Nikole 6. prosinca, s vjerskim obredima, uz pokazivanje svečeva stijega. Da bi stijeg vidjele sve lađe, postavljalo ga se na visoki prsten na prednjoj strani vanjskog predtrijema. Zato je prirodno smatrati da su creski pomorci svoju galiju željeli posvetiti svecu svoje bratovštine i svim mornarima Sredozemlja (Fillini & Tomaz, 1988, 11–13, LXV–LXIX).

Nakon gradnje velike bazilike u Bariju u XI. stoljeću, svečev se kult zaštitnika pomoraca (*uomini di mare*) proširio po svim lukama. Creska bratovština sv. Nikole bila je vjerska ustanova, ali je i pomagala siročad, udovice i majke onih koji se kući nisu vratili s mora.

I u Veneciji postojala je bratovština sv. Nikole od mornara (*Scuola di San Nicolò dei Marineri*), jednake važnosti kao i gradske Velike bratovštine (*Scuole Grandi*). U nju su bili upisani i svi vojni časnici. Utemeljilo ju je 1593., mnogo kasnije od one creske, 56 nobila i 229 mornara. Slične bratovštine postojale su u Chioggi i na otoku Zakintosu. Nekadašnji su mornari imali mogućnost dobivanja pomoći u starosti te na trošak bratovštine dostojanstveni pogreb (Tomaz, 2003, 161–162).

Kada se galija dugo vremena nalazila na moru, morala je biti ponovno naoružana i opremljena. Dok je soprakomit mogao ostati na svojem mjestu ako je ratna operacija i dalje trajala, iznimno čak i više od pet godina, mornari su se morali zamijeniti više puta. Zato su se žalbe pučana češće odnosile na trošak plaća nego na trajanje službe. Izričaj „dali smo 300 ljudi“ odnosio se na tri puta po sto ljudi. Obveza nije bila osobna, nego se ticala društvenog sloja pučana koji je morao zajamčiti prethodno određen minimalan broj, a moglo se to učiniti i rotacijom.

No, ta je obveza pučane teško pogađala pa se, primjerice, 1539. odlučilo suprotstaviti traženju dvadesetosmorice za galije i ponuditi u zamjenu novčanu daću, (*rac coltu*), u iznosu od 10 solda po glavi obitelji. S tim se prijedlogom poslalo u Veneciju posebnog predstavnika creskih pučana Antonija Adrarija, a općinski poreznik koji je daću trebao prikupiti zvao se Antonio Tentor (Tomaz, 2003, 162–163).

Također, pučani su htjeli kontrolirati vođenje knjiga troškova za galiju pa su na sastanku svojeg Malog vijeća 15. studenoga 1578., pod predsjedanjem kneza-kapetana Zuan Battiste Moceniga, uz nazočnost trojice tribuna i osmorice pučkih savjetnika, donijeli odluku o imenovanju pučkog prokuratora (*procuratore del popolo*) Antonija Adrarija, vještog u novčanim poslovima, za generalnog revizora prihoda i registriranih troškova. Za svoj je rad primao i plaću. Time je Adrario, prije spomenut po sonetu o Lepantskoj bitki, postao simbol digniteta creskih pučana. Kontrola troškova vlastitog ratnog broda koji čini dio vojske Sv. Marka, koju su creski pučani zahtijevali i dobili, autentičan je povijesni spomenik starih društvenih i općinskih otočnih sloboda, ali i neprestane pažnje koju su državne vlasti pokazivale prema pravima ljudi iz svih društvenih slojeva. Ne radi se ovdje ni o kakvom novom dobitku, nego o starom i prirodnom pravu koje se namjerava sačuvati. Zato su se troškovi galije mogli lako kontrolirati od strane pučana koji su pridonosili njezinu naoružanju. Odluka o imenovanju posebnog službenika koji bi se time bavio nije donesena tijekom nekog prosvjeda, nego na redovitom sastanku Malog vijeća dvanaestorice (*Collegetto dei Dodici del Popolo*). Legitimnost odluke zajamčena je nazočnošću kneza-kapetana, cijenjenog

i visoko postavljenog mletačkog plemića, kojem je 3. svibnja 1577. Savjet nobila i pučana jednoglasno izrazio priznanje za neprestanu posvećenost interesima građana, dopustivši da mu se u znak zahvalnosti preda pozlaćeni stijeg s prikazom sv. Marka i zaštitnika grada Cresa sv. Izidora (Sidara) (Tomaz, 2003, 164–165).

Svi ovi, ovdje navedeni, važni događaji u godinama nakon Lepantske bitke, koji se odnose na cresku galiju, vjerojatno su imali svoj istovjetan odraz i na Krku, vezano za krčku galiju i njezina zapovjednika, zbog čega je važno spomenuti ih.

KRATKA ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

S obzirom na navedeno, valja zaključiti da o creskoj galiji u Lepantskoj bitki znamo mnogo više nego o krčkoj zbog raspoloživosti sačuvanih povijesnih vrela. No s obzirom da su se u rasporedu snaga Svete Lige obje nalazile na istome borbenom krilu, vjerojatno je ispravno zaključiti da se sve što nam je poznato o creskoj galiji može primijeniti i na krčku. Navedene su galije za Mletačku Republiku bile jako važne i nema sumnje da su u Lepantskoj bitki i osiguranju Ligine pobjede imale značajnu ulogu.

Nažalost, nedostatak povijesnih vrela onemogućava nam spoznaju o mnogim važnim detaljima o objema galijama u Lepantskoj bitki: kako su one točno izgledale, kako su se zvali članovi njihove posade, tko je od njih bitku preživio i vratio se na otok, što se s njima kasnije događalo itd.

Dakle, u analizi mnogobrojnih zanimljivih i važnih pitanja o krčkoj i creskoj galiji u Lepantskoj bitki postoji mnogo nepoznanica, s time da većina njih sa sigurnošću nikad neće ni biti riješena jer okolnosti to onemogućavaju. Ipak, u slučaju eventualnog otkrivanja nekog do sada nepoznatog povijesnog vrela, pojedini detalji svakako bi se mogli nadopuniti. No konačne spoznaje o izgledu obaju galija zasad se ipak temelje samo na mogućim, vjerojatnim podacima.

LE GALEE DI CHERSO E VEGLIA NELLA BATTAGLIA DI LEPANTO DEL 1571: IL CONFRONTO DI DATI CONOSCIUTI

Slaven BERTOŠA

Juraj Dobrila Università di Pola, Facoltà di Filosofia, Dipartimento di Storia, Via Ivan Matetić Ronjgov 1,
52100 Pola, Croazia
e-mail: slaven.bertosa@unipu.hr

RIASSUNTO

Questo contributo riguarda la partecipazione della galea di Veglia in una delle più grandi battaglie navali nella storia mondiale, la Battaglia di Lepanto, che si svolse il 7 ottobre 1571 nella Guerra di Cipro (1570–1573), combattuta tra la Repubblica di Venezia e l'Impero Ottomano, con la quale Venezia perse quest'isola importante del Mediterraneo orientale. Nella battaglia, dalla parte della Repubblica di Venezia partecipano anche le galee della costa orientale dell'Adriatico, una delle quali era la galea di Veglia. Siccome già nel 2003 è stato pubblicato il libro sulla galea di Cherso al servizio della Repubblica, nel quale un capitolo esteso è stato dedicato alla sua partecipazione nella famosa battaglia, l'autore di questo contributo ha messo in confronto i dati a noi conosciuti su entrambe le navi, quella di Cherso e quella di Veglia, concludendo che di quest'ultima sappiamo molto meno a causa della mancanza delle fonti storiche concrete. Ma visto che entrambe le galee si trovavano nella stessa ala di combattimento, quello che riguarda la galea chersina si può prendere in considerazione anche per quella vegliana, e così di essa troviamo molti più dati. Il saggio quindi riporta tanti dettagli nuovi, finora sconosciuti, e rappresenta un contributo notevole per la conoscenza del ruolo e dell'importanza della galea di Veglia nella Battaglia di Lepanto. Le due galee erano molto importanti per la Repubblica di Venezia ed è certo che nella battaglia e nella vittoria delle forze della Lega avevano un ruolo significativo. Purtroppo la mancanza delle fonti storiche impedisce di ottenere certe conoscenze su tanti importanti dettagli che riguardavano entrambe le navi: il loro aspetto preciso, i nomi dell'equipaggio, chi di loro sopravvisse lo scontro navale, la loro sorte dopo la battaglia ecc. Quindi, nell'analisi di molte questioni interessanti e importanti sulle galee in questione nella Battaglia di Lepanto purtroppo esistono molte incognite, e alcune di queste certamente mai saranno risolte perché le circostanze presenti lo impediscono. Nel caso di una eventuale scoperta di qualche documento finora sconosciuto, alcuni dettagli storici potrebbero sicuramente essere completati.

Parole chiave: Battaglia di Lepanto, galea di Veglia, galea di Cherso, Cinquecento

IZVORI I LITERATURA

- ASVe, Capi da guerra** – Archivio di Stato di Venezia. Senato. Dispacci. Dispacci dei Capi da guerra (condottieri). Capi da guerra, Marcantonio Colonna, 1570–1572, busta 1.
- ASVe, Capi da guerra, D’Austria** – Senato. Dispacci. Dispacci dei Capi da guerra (condottieri). Capi da guerra, D’Austria, Don Giovanni, 1571, busta 1.
- ASVe, Collegio** – Collegio. Relazioni finali di ambasciatori e pubblici rappresentanti, Relatione del Chiarissimo messer Sebastiano Venier Procurator, et hora Serenissimo Principe, del suo Capitanato Generale da Mare la qual fu presentata a 29 dicembre 1572 da Sebastiano Veniero, comandante delle galere di Venezia, busta 64, c. 126 e segg.
- Bastijanić Cicuta, M. (2016):** Obitelj Cicuta s Krka u pomorskim bitkama kroz stoljeća. Krk, Centar za kulturu Grada Krka.
- Bertoša, M. (2014):** Bijes neprijatelja vene / Jonski im vali krvlju se crvene...” Bitka kod Lepanta – činjenice, odjeci, imaginariji i mitovi – 443 godine poslije. Tabula – časopis Odjela za humanističke znanosti, 12, 35–40.
- Bertoša, M. (2019):** Historabilije XVI.–XVIII. stoljeća: mali svijet Istre u doba Venecije. Marčana, Povijesni i pomorski muzej Istre.
- Bertoša, S. (2021):** Lepant 1571. i krčka galija: itinerari istraživanja. Krk, Centar za kulturu Grada Krka.
- Cacciavillani, I. (2012):** Lepanto. Venezia, Corbo e Fiore.
- Cambon, H. (1952):** Don Juan d’Autriche – Le vainqueur de Lépante. Paris, Hachette.
- Canosa, R. (2000):** Lepanto. Storia della „Lega Santa“ contro i turchi. Roma, Sapere.
- Chioggia News 24** – <https://www.chioggianews24.it/morto-luigi-tomaz-cherso-sindaco-chioggia/> (zadnji dostop: 18.08.2021).
- Contarini, G. P. (1572):** Historia delle cose successe dal principio della guerra mossa da Selin Ottomano a’ Venetiani, fino al di della gran giornata vittoriosa contra Turchi. Venezia, Appresso Francesco Rampazetto.
- Čoralić, L. & I. Prijatelj Pavičić (2017):** Ivan Vranjanin – mletački admiral u Lepantskome boju (1571.). U: Braća Vranjanin i vransko područje tijekom povijesti. Zbornik radova sa znanstvenoga skupa „Braća Vranjanin i vransko područje tijekom povijesti“ održanog u Biogradu 25. travnja 2014., 361–380.
- Da Canal, C. (1931):** Della Milizia Marittima, a cura di Mario Nani Mocenigo. Roma, Libreria dello stato.
- Darovec, D. (2002):** L’organizzazione militare delle cittadine istriane nel XVI secolo/Vojaška organizacija istrskih mest v XVI stoletju. Acta Adriatica, vol. I: La Battaglia di Lepanto e l’Istria. Knez, K. (ed.): Convegno di Studi, Pirano, 6 ottobre 2001, 38–51.
- Diedo, G. (1863):** La battaglia di Lepanto: la dispersione della invincibile armata di Filippo II – illustrata da documenti sincroni. Milano, Milano Daelli.

- Distefano, G. (2011):** Enciclopedia storica di Venezia. Venezia, Supernova.
- Ercole, G. (2006):** Duri i banchi! Le navi della Serenissima 421–1797. Trento, GMT.
- Ercole, G. (2010):** Galeazze. Un sogno veneziano. Trento, GMT.
- Fillini, M. & L. Tomaz (1988):** Le chiese minori di Cherso, Conselve, Regionale Veneta.
- Fincati, L. (1881):** Le triremi. Roma, Tipografia Barbera.
- Galuppini, G. (1971):** Lepanto – la battaglia navale del 7 Ottobre 1571. Rivista della Guardia di finanza, XX, 5, 2–16.
- Giro, L. (2017):** Galee veneziane per Capo da Mar. L'eccellenza della flotta remiera della Serenissima. Trento, GMT.
- Hartlaub, F. (1940):** Don Juan d'Austria und die Schlacht bei Lepanto. Berlin, Junker & Dünhaupt.
- Iachino, A. (1971):** Le Marine Italiane nella battaglia di Lepanto. Roma, Accademia nazionale dei Lincei.
- Klen, D. (1959):** Galije i galijoti iz Istre i otoka nekadašnje sjeverne Dalmacije za mletačku armadu (XI.–XVIII. st.). Rad JAZU, 318, 199–268.
- Klen, D. (1986):** Ščavunska vesla. Galije i galijoti na istočnoj obali Jadrana. Pula – Rijeka.
- Konstam, A. & T. Bryan (2003):** Lepanto 1571: the Greatest Naval Battle of the Renaissance (Campaign). Oxford, Osprey Publishing.
- La Scrittura – La scrittura dell'Armata Navale del condottiero dell'armata pontificia Marcantonio Colonna, 4 volumi, navedeno prema:** Galuppini, G. (1971): Lepanto – la battaglia navale del 7 Ottobre 1571. Rivista della Guardia di finanza, XX, 5, 2–16.
- Martinez-Hidalgo, J. (1971):** Lepanto La Batalla – La Galera Real – Recuerdos – Reliquias – y Trofeos. Barcelona, Museo Marítimo.
- Novak, G. (sabrado i obradio) (1964):** 1572. 29. Dicembre. Sebastian Venier Capitán General da Mar. Mletačka uputstva i izvještaji, svezak IV: od 1572. do 1590. godine/Commissiones et relationes venetae, tomus IV: annorum 1572–1590. Zagreb/Zagrabiae, 60–85.
- Novak, G. & V. Maštrović (ur.) (1974):** Lepantska bitka. Udio hrvatskih pomoraca u Lepantskoj bitki 1571. godine. Zadar, Institut Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti.
- Paruta, P. (1827):** Storia della Guerra di Cipro. Siena, Rossi.
- Peričić, E. (1974):** Prinos pomoraca iz Kopra, Cresa, Krka i Raba na njihovim galijama u Lepantskoj bitci. U: Novak, G. & V. Maštrović (ur.): Lepantska bitka. Udio hrvatskih pomoraca u Lepantskoj bitki 1571. godine. Zadar, Institut Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, 51–104.
- Quarti, G. A. (1935):** La guerra contro il Turco a Cipro e a Lepanto MDLXX–MDLXXI. Storia documentata. Venezia, G. Bellini.
- Senato Mare (1894):** Senato Mare. Cose dell'Istria, Registro 39 (1569–1570). Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria, vol. IX, fasc. 3–4, 293–375.

- Senato Mare (1896):** Senato Mare. Cose dell'Istria, Registro 40 (1571–1572). Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria, vol. XI, fasc. 1–2, 37–96.
- Šišević, I. (1974):** Tok Lepantske bitke 1571. godine (uz 400-godišnjicu bitke). Adriatica Marittima Instituta JAZU, vol. I, 39–49.
- Gardiner, R. (ur.) (1995):** The Age of the Galley: Mediterranean Oared Vessels since pre-classical Times. London, Conway Maritime Press.
- Tomaz, L. (2003):** La Galia Chersana. Un'isola e la sua galea per sei secoli nell'Armata di San Marco. Venezia, Scuola dalmata dei SS. Giorgio e Trifone.
- Žic Rokov, I. (1970):** Galijoti otoka Krka (prema spisima Biskupskog arhiva u Krku). Krčki zbornik, sv. 1., 223–234.